

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları: 1115

Siyaset ve Fıkıh

Prof. Dr. Ahmet YAMAN

Yayın Koordinatörü

Murat AYDEMİR

Tashih

Haluk Zahid KIZILYER

Kapak Tasarım

Sevgi EĞRİBAŞ

İç Tasarım

Erkan USLU

ISBN: 978-625-428-105-1

1. Baskı, Kasım 2022, Ankara, 1.000 Adet

© Bütün Yayın Hakları Türkiye Diyanet Vakfı'na aittir.

Bu eser Türkiye Diyanet Vakfı Yayın Matbaacılık
Ticaret İşletmesi Yönetim Kurulu'nun 24.03.2022
tarih ve 167 sayılı kararıyla uygun görülmüştür.

Bu eserin ilmi / edebi redaksiyonu İLK SAY Kurulu
marifetiyle yapılmıştır.

Yayıncı Sertifika No: 48058

Ostim OSB Mh. 1256 Cd. No:11

Yenimahalle / ANKARA

Tel: 0312 354 91 31 (pbx)

Faks: 0312 354 91 32

e-posta: bilgi@tdv.com.tr

SİYASET VE FIKİH

Prof. Dr. Ahmet YAMAN

Prof. Dr. Ahmet YAMAN

Antalya İmam Hatip Lisesi (1985), Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi (1989) ve Diyanet İşleri Başkanlığı İstanbul Haseki Eğitim Merkezinden (1992) mezun oldu. Marmara Üniversitesinde yüksek lisans (1991) ve doktorasını (1996) tamamladı. 1999'da doçent, 2005'te profesör oldu. 1992-2010 yılları arasında Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğretim elemanı ve yönetici olarak çalıştı. 2010-2013 yıllarında Akdeniz Üniversitesi İlahiyat Fakültesi kurucu dekanlığı görevini yürüttü. Bu arada 2011-2020 yılları arasında iki dönem Diyanet İşleri Başkanlığı Din İşleri Yüksek Kurulu üyeliğine seçildi. Hâlen (2022) Necmeddin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde öğretim üyeliği görevini sürdürmektedir. *İslâm Hukukunda Uluslararası İlişkiler*, Ankara, 1998; *İslâm Devletler Hukukunda Savaş*, İstanbul, 1998; *İslâm Aile Hukuku*, 25. Baskı, İstanbul, 2021; *Siyaset ve Fıkıh*, 4. Baskı, Ankara, 2022; *Makâsıd ve İctihad: İslâm Hukuk Felsefesi Araştırmaları*, 4. Baskı, İstanbul, 2020; *İslâm Hukukuna Giriş*, 26. Baskı, İstanbul, 2021; *Ahlâk ve Hukuk Ekseninde Aile Hayatımız*, 3. Baskı, Ankara, 2021; *İslâm Hukuku: Evrensellik-Süreklilik* (Yûsuf el-Karadâvi'den çeviri), 5. Baskı, İstanbul, 2020; *İslâm İbadet Esasları* (ed.), 11. Baskı, Eskişehir, 2016; *Fetva Usûlü ve Âdâbı*, 4. Baskı, İstanbul, 2021; *İslâm Hukuku*, 6. Baskı, Ankara, 2021; *İslâm Kamu Hukuku*, 2. Baskı, Ankara, 2021; *İslâm Devletler Hukuku*, Ankara 2020; *Müslüman ve Din*, 2. Baskı, Ankara 2021; *Müslüman ve Hayat*, 2. Baskı, Ankara 2021; *Müslüman ve İbadet*, 2. Baskı, Ankara 2021; *Fıkıh Usûlü Araştırmaları*, İstanbul 2021; *Fıkıh Araştırmaları*, İstanbul 2021; *Fıkıh Tarihi Araştırmaları*, İstanbul, 2022 gibi eserleri yanında, yayımlanmış çok sayıda makalesi ve ansiklopedi maddesi bulunmaktadır.

İçindekiler

IX. | Kısaltmalar

XI. | Ön Söz

Giriş

3. | Kavramsal Çerçeve, Alan Tespiti ve Yöntem

Birinci Bölüm

13. | Siyaset-Fıkıh İlişkisinin Teorik Boyutları

15. | I. Hilâfetin Saltanata Dönüşmesi ve Müslümanların Kamu Hukuku Anlayışları

28. | II. Siyaset ve Maddi Yönü İtibarıyla Sünnet ve Hadis

34. | III. Hukukun Kaynaklarını Tespit ve Yorumlamada Siyasetin Etkisi

47. | IV. Anlam Kaymasına Uğratılan Bir Kavram: Siyâset-i Şer'iyye

70. | V. Hile-i Şer'iyye Probleminin Kurumsallaşmasında Siyasetin Rolü

İkinci Bölüm

75. | Siyaset-Fıkıh İlişkisinin Pratik Boyutları

77. | I. Yönetimin Dindarlık Düzeyi ve Bu Düzeyin Fıkıhın Toplum Vicdanındaki Konumuna Etkisi

87. | II. Irkçı Siyasi Anlayışlar ve Fıkıh

94. | III. Fıkıh Edebiyatının Tür Zenginliği ve Muhteva Açılımında Siyasetin Etkisi

102. | IV. Siyasi Baskılar ve İctihâdî Faaliyetin Seyri

125. | V. Yürütme Organının Yargıya Müdahalesi ya da Yargının Siyasallaşması

136. | VI. Sivil Fıkıh Eğitim-Öğretimi ve Siyaset

153. | Sonuç ve Değerlendirme

161. | Bibliyografya

175. | Dizin

Kısaltmalar

- a.g.e.** : adı geçen eser
a.g.m. : adı geçen makale
AÜHFD : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Ankara
AÜİFD : Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Ankara
a.mlf. : aynı müellif
(a.s.) : aleyhisselâm
b. : bin, ibn (oğul, oğlu)
bk. : bakınız
BSOAS : Bulletin of the Oriental and African Studies, London
c. : cilt
trc. : çeviren
dğr. : diğerleri
DİA : Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1988-2016.
ed. : editör
H.z. : Hazreti
İA : İslâm Ansiklopedisi, İstanbul 1940-1988
İÜEF : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
İÜHFM : İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, İstanbul
krş. : karşılaştırınız
md. : madde
MW : The Muslim World, Hatford
nşr. : neşreden
ö. : ölüm tarihi
(r.a.) : radıyallâhu anh / anhâ / anhum
s. : sayfa
(s.a.s.) : sallallâhu aleyhi ve sellem
SBFD : Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Ankara
sy. : sayı
ts. : tarihsiz
thk. : tahkik eden
vb. : ve benzeri
vd. : ve devamı
vr. : varak
yy. : (baskı) yeri yok

Ön Söz

Siyaset ve hukuk, insanın bulunduğu yerde onun doğası gereği zorunlu olarak bulunan/bulunması gereken iki kurumdur. Ortak bilincin, ihtiyaçların ve hedeflerin bir araya getirdiği insan toplulukları, “ortak iyiliği” gerçekleştirmek ve dünya üzerinde yer edinebilmek için siyasete; kendi aralarındaki ilişkileri âdil bir zemine oturtabilmek için hukuka muhtaçtırlar.

Kısaca, yönetme sanatı diyebileceğimiz siyaset ile, hakkı sahibine ulaştırma ve adalet terazisi ile nimet-külfet dengesini sağlama sanatı diyebileceğimiz hukuk, bu bakımdan hem birbirinden ayrılmayan hem de birbirini tamamlayan unsurlardır. Zira yönetimin tartışılmaz cazibesi ile elindeki güç ve imkânları, hukuk tarafından kayıtlanmazsa bu sanatın zorbalığa dönüşmesine fırsat verilmiş olur. Bunun paralelinde, arkasında siyasi bir irade bulunmayan ve siyasi otoritenin takibini yapacağı müeyyidelerle donatılmayan bir hukuk da kendisinden beklenen fonksiyonları icra edemez.

Hz. Osman’a (r.a.) atfedilen “*Allah, Kur’an ile (hukuk ile) yola gelmeyen sultan ile yola getirir.*”, Abdullah b. Mübârek’e atfedilen “*İki sınıf vardır ki, eğer bunlar düzgün olursa toplum da düzeler, bunlar bozuk olursa toplum da bozulur. O iki sınıf siyasetçiler ve âlimler/hukukçulardır.*” gibi sözler, bu gerçeğe parmak basmaktadır. Dünya refahı ve âhîret saadetinin, siyasetin şer’î ilimler

ve bakış açısıyla tamamlanmadıkça elde edilemeyeceğini söylerken Gazzâlî de aynı şeyi vurgulamaktadır.

Fakat her iki kurumun doğasında bulunan kimi özellikler, bu olması gereken ilişkiyi zaman zaman zedelemiş ve daha çok birincisi yani siyaset lehine denge bozulmuştur. İnsan faktörünün yönetimde belirleyici olması, çıkar gruplarının siyasete egemen olup iktidar çatışmalarının başlaması; buna karşılık, kaynağını toplumun ortak değerlerinden alan ve hukuki istikrar, emniyet ve adaleti gerçekleştirmeye çalışan hukukun bu tür yanlışları engellemek üzere devrede kalma çabaları, siyaset-hukuk karşıtlığını doğurmuştur. Siyasetin bağımsız ve otoriter karakteriyle, hukukun siyaseti ve siyasetçiyi denetleyici ve akl-ı selîm ile kişilerin temel hak ve hürriyetleri doğrultusunda kısıtlayıcı karakteri, bu sonuçta etkili olmuştur.

Bu karşıtlığı aşmak için siyasi güç merkezleri, değişik yollarla hukuka müdahale ederek onu kendi doğruları istikametinde şekillendirmeye çalışmış; hukuk da buna karşı duragelmıştır. Immanuel Kant'ın "*Politika, yılanlar gibi akıllı ol der; ahlak (dar anlamıyla hukuk) ise yılanlar gibi akıllı, kumrular gibi zararsız ol der.*" sözü ile yüzyılımızın ünlü siyaset bilimcisi Harold Lasswell'in "*Politika; kimin neyi, ne zaman ve nasıl elde ettiğini belirleyen bir faaliyettir.*" tarzındaki tanımı, bu iki kurumun doğasına dair ipuçları vermektedir.

İslâm hukuku, daha doğru ifadesiyle fıkıh parantezinde konuya baktığımızda da önümüzde çok farklı bir manzara belirmemektedir. Zira İslâm hukukunun/fıkıhın hem teknik olarak doğuş ve gelişme aşamasında hem de daha sonraki dönemlerinde karşı karşıya kaldığı engellerden birisi "siyaset" ya da "politika" olmuştur. Elinizdeki çalışma, işte bu çatışmanın İslâm hukuku/fıkıh

Siyaset ve Fıkıh

özelindeki yansımalarını tespit ve örneklendirmeyi hedeflemektedir. Siyasetin, İslâm kamu hukukundan usûlül-fıkha, fıkıh edebiyatının tür zenginliği ve muhteva açılımından yargıya, ictihadî faaliyetin seyrinden sivil fıkıh öğretimine kadar değişik noktalardaki müdahaleci ve engelleyici tavrı, iki ayrı bölüm hâlinde incelenmeye çalışılmıştır.

İçeriği ile bu çalışma, hem bir hukuk tarihi hem de bir hukuk sosyolojisi çalışması hüviyeti taşımaktadır. Fıkıhın, yani Müslüman müctehidlerin pratik ihtiyaçları imanî kaygılarla çözümlenmeleri ile oluşan Müslüman toplumların hukukunun, tarihî süreç içindeki serüveni- ne değinilirken aynı zamanda, sosyolojik kurumlar olan devlet, siyaset ve hukuk ilişkileri de ele alınmıştır.

Siyaset-fıkıh ilişkisinin değişik alanlardaki yansımalarını araştırmayı gaye edinen bu tetkik, kapsadığı konulara son şeklini vermiş olmaktan çok, meseleleri ortaya koyup kimi tarihî ve sosyolojik gerçekleri tespit eden bir giriş mahiyetinde görülmelidir. Aynı konuda şimdiye kadar örnek alabileceğimiz herhangi bir monografik araştırmanın bulunmaması, bu çalışmayı doğrudan doğruya kaynaklardaki malzemenin değerlendirilmesinden çıkarılmış sonuçlara dayandırmıştır. Bu bakımdan hem yaklaşımlarımın hem de varsa muhtemel hatalarımın, tetkikin orijinal niteliğine atfedileceğini umuyorum.

Başarı yalnızca Yüce Allah'tandır; sadece O'na yönelir ve yine sadece O'ndan yardım dilerim.

Ahmet YAMAN